

תורת סלבודקה

יסודות בהלכות
מדות ודעות

תורת סלבודקה

יסודות בהלכות מדות ודעות

♦ על ספר תהלים ♦

מלוקט ומסודר מספרי רבני ותלמידי
ישיבת כנסת ישראל סלבודקה
ההולך בדרך האור ישראל
רבינו ישראל סלנטר זצ"ל
בלימוד מוסר והלכה בעמקות מדברי חז"ל

ובסופו הוספנו

קונטרס הוא יעננו

על עניני תפילה

בעזרת החונן לאדם דעת

יעקב חיים

ב"ר ישעיהו מנחם מענדל נ"י

קיד

חשוון תשפ"ו

©

All Rights Reserved

כל הזכויות שמורות

לכל עניני הספר:

Rabbi Yaakov Kier

917.324.3496

toras.slabodka@gmail.com

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

תוכן ענינים

הסכמות ודברי ברכה

1 פתיחה

7 מבוא

7 גדול הענין ללמוד ספר תהלים בעיון

10 הקדמה לתורת סלבודקה

14 דוד המלך נעים זמירות ישראל

20 הקדמת הספורנו על תהלים

25 רבותינו בעלי תורת סלבודקה וספריהם

ג ספר תהלים

קלג תורת סלבודקה

תג קונטרס הוא יענגו

תלח מפתח לפי סדר התפילה

תמה מפתח ענינים

שמואל קמנצקי
Rabbi S. Kamenetsky

2018 Upland Way
Philadelphia, PA 19131

Home: 215-473-2798
Study: 215-473-1212

בס"ד

ערב ר"ח ניסן, תשפ"ד

לכבוד הרב ר' יעקב קיר, שליט"א

שמעתי שאתה עומד להוציא לאור ספר תורת סלבודקה בעניני מוסר
והשפיקה. כנראה שהצלחת להוציא מטרת הספר שהוא להשרות בתוך לבבות
אחינו בני ישראל החשיבות של לימוד המוסר והשקפת התורה.

ברכתי שתתקבל הספר אצל לומדי התורה ושתזכה להוציא עוד ספרים
אחרים שיהיו לתועלת רב להמעיינים בהם.

הגאון רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת חברון-כנסת ישראל

בס"ד ר"ח מנ"א תשפ"ג

מכתב ידידות

הנה הראני ידי"נ ואהובי הגאון ר' יעקב קיאר שליט"א ר"מ בהשיבה הק' תורת חיים במיאמי ומעמיד תלמידים נפלאים בדרכי הלימוד ודרכי ההנהגה של בן תורה, והוא מוציא לאור חיבור שלם על משנת חייו ודרך המוסר של מרנא הסבא מסלבודקא זיע"א בדרך העבודה והרוממות של גדלות האדם. ומהמעט שראיתי נוכחתי לראות כי רבה התועלת בספר הזה לחזק הלבבות ולרומם המושגים בדרך עליה של אורח חיים למעלה למשכיל ויהיה בעז"ה לתועלת ולברכה לבני הישיבות הק' לרומם המושגים והמושכלות ולהשכיל המעשים.

הכו"ח לכבודן של משפיעי התורה
דוד כהן

יד מנחם אב תשפ"ד

בפרשת ואתחנן (ד,ה וגו') ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה"א לעשות כן בקרב הארץ וגו'. ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. כי מי גוי גדול אשר ילו אלקים קרבים אליו כה"א בכל קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר ילו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום. רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר יראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. ע"ש כל הפרשה העמיד מעלת הכלל ישראל במה שהם עם חכם ונבון ובמה שיש להם תורה חוקים ומשפטים צדיקים ומבואר הרמב"ם סוף הלכות עבדים וכן ברש"י ישן (מובא בחומש המאור) שכלל ישראל מתעלים במצות, ובכחם לעמוד כנגד היצר, ובהמשך הפרשה הזהירם בשמירת התורה ובאיסור ע"ז מבואר שהשוו להמעלות ולעמוד היסודות היא הידיעות מעלתם, ומבואר כן בכמה פרשיות התורה בפרשת בנים אתם לה"ם ועוד. ועיין במשנת רבי אהרן מאמרים חלק א' מאמר בנים אתם לה' אלקיכם.

יסוד דרך המוסר של תורת סלבודקה הוא גדלות האדם להחדיד בתוך לבו מעלת ערכן וע"י זה משלים מדרגתו בתורה ועבודה ובמדות וכל מדה נכונה, וכל זה ע"י לימוד התורה ושמרתם ועשיתם ושמרתם זו משנה ובהקדמה לספר משנת רבי אהרן מאמרים כתב אאמו"ר מרן הגר"ש זצ"ל שם הספר (של אאמו"ר מרן הגר"א זצוק"ל) נקרא בשם הכללי של ספריו בהלכה משנת רבי אהרן שכן גם בעניינים אלו משנתו שלמה ובהירה חודרת לעומק העניינים ומקפת את הנושאים לכל התפשטות ענפיהם ופארותיהם בונים על יסודות נאמנים ומכוונים מראשיהם ושרשיהם של העניינים עד הסתעפותם למעלה למעלה בהגיעם לעולמות הפנימיים עכ"ל ויסוד דבריו שלמד ענייני מוסר ויראת שמים וחובת האדם בעולמו באותו אופן שחדר לתוך סוגיות חמורות בש"ס למשל חרדל וזיקה וכדומה וגם דרכו הזה שאף מרבו הגדול מרן הסבא מסלבודקה מרן הג"ר נתן צבי פינקל זצוק"ל.

אפריין נמטיה למע"כ הרב הגאון ר' יעקב חיים קיר שליט"א נטע נאמן של ישיבת חפץ חיים ותלמידי של הג"ר הענאך ליבאוויץ זצוק"ל אשר הרביץ תורה ומוסר יותר מיוכל שנים ודגל בדרך המוסר של סלבודקה והעמיד תלמידים הרבה והרב יעקב חיים שליט"א חיבר ספר ליקט נפלא של תורת סלבודקה מתלמידי ותלמידי תלמידיהן של סלבודקה הדוגלים בשיטה זו. וערך בטוב טעם ודעת הרבה יסודות איתנים, עם הוספות נופך מדיליה עד הנ"ל בהרבה סוגיות חמורות של מוסר ויראת שמים. ויה"ר שיתקבלו דבריו בי מדרשא ויפקו תועלת מרובה להגדית תורה ולהאדירה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

ארי' מלכיאל קוטלר

באאמו"ר הגר"ש זצוק"ל

Rabbi Yeruchem Olshin
975 Forest Avenue Apt. 1A
Lakewood, N.J. 08701

ירוחם אלשין
בית מדרש גבוה
ליקוואוד נ. דז.

בס"ד

תמוז תשפ"ד

מה מאד גדלה שמחתי כאשר ראיתי פרי עמלו של הרה"ג ר' יעקב חיים קיר שליט"א ר"מ בשיבת תורת חיים - מיאמי, ספר 'תורת סלבודקה' המלא וגדוש יסודות גדולים בתורת המוסר שמסר והשריש מרנא הסבא מסלבודקה זצוקלה"ה בתלמידיו, וזכה הרהמ"ח שליט"א לקבל יסודות אלו מרבו הגדול הג"ר אלתר חנוך הענאך ליבוביץ זצוק"ל שקיבל מאביו הג"ר דוד ליבוביץ זצוק"ל תלמיד הסבא מסלבודקה זצוקלה"ה. ועשה בזה הרהמ"ח שליט"א דבר גדול ועצום, שהעלה על הכתב מה שקיבל מרבו זצוק"ל, ועוד הניף ידו ברוב יגיעה לאסוף ולקבץ יסודות המוסר של תורת סלבודקה מספרי תלמידי הסבא זצוקלה"ה, עד שהעלה במצודתו אוצר בלום של יסודות המוסר מתורת סלבודקה ביראה ודעת ועבודת המידות. ספר זה הוא ספר יקר ומועיל לכל מבקשי ה' המשתוקקים להתעלות בעבודתם בתורה ויראה וכל מדה נכונה.

ואין לי אלא לברך את הרהמ"ח שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה לתלמידיו, ולהרבות לימוד עבודת היראה והמוסר בכל רחבי תבל, להרוות צמאונם של כל בני העלייה הצמאים לדבר ה', ויזכה הוא ומשפחתו שיחיו לכל ברכה וישועה והצלחה מרובה ולכל מיילי דמיטב בזה ובבא, לאורך ימים ושנים טובות.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

יו"ח א"ס
ר' יעקב חיים קיר שליט"א

RSA Rabbinical Seminary of America

ישיבת רבנו ישראל מאיר הכהן צוק"ל
בעל ה"חפץ חיים"

Dedicated by the Ginzberg Family

76-01 147th St., Flushing NY 11367
718.268.4700 / Fax: 718.268.4684
office@rabbinical.org

רבניקל רב דויד לייבוויץ
Founding Rosh HaYeshiva 1933-1941

רבניקל רב אהנח לייבוויץ
Rosh HaYeshiva 1941-2008

רבניקל רב דויד האריס
Rosh HaYeshiva

רבניקל רב אקיבא גרונבלאט
Rosh HaYeshiva

רבניקל רב שאול אפוצנינסקי
Rosh HaYeshiva

רבניקל רב אירא קוקין
Chairman Emeritus

רבניקל רב אלן יאקוב
Chairman of the Board

אדר א' תשפ"ד לפיק

שמחנו ונהנינו לקבל גליונות מתוך הספר תורת סלבודקה, אוצר בלום של יסודות ושיחות במוסר והשקפה בהלכות מדות ודעות שנכתב על ידי אחד מחשובי תלמידי ישיבתנו הקי"ה הרב יעקב חיים קיר שליט"א. הרב הנ"ל למד הרבה שנים בישיבתנו הקי", וכבר נודע בשערים שמעמיד תלמידים הרבה ע"פ מסורתנו, מסורת סלבודקה, בתור ר"מ בסניף ישיבתנו הקי"ה ישיבת תורת חיים במיאמי.

והנה ליקט הרב המחבר שליט"א בטוב טעם ודעת הרבה יסודות ושיחות במוסר והשקפת החיים בהלכות מדות ודעות מתורת סלבודקה ממרן אור ישראל מסלנט צוק"ל ותלמידיו, וממרן הסבא מסלבודקה צוק"ל ותלמידיו – ומתלמיד מובהק של הסבא, מיסד ישיבתנו הקי"ה רבינו הגאון רב דוד לייבאוויטש צוק"ל ומבנו רבינו הגדול הראש הישיבה צוק"ל.

הספר נכתב לעזור לבני תורה ללמוד הלכות מדות ודעות בעיון רב כדרך סלבודקה, ובעשהיית תה"י לתועלת גדולה לכל העמלים בו ללבן עמקה של הלכות מדות ודעות. יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שזה החיבור יהיה נתקבל להנציח עוד יותר מסורת סלבודקה, ולזה נחזיק טובא להרב המחבר שליט"א.

ולמרות שמחמת טרדות הישיבה לא הי" לנו פנאי לעיין בו כדבעי מ"מ אנו מכירים היטב הרב המחבר שליט"א שהוא תלמיד חכם ובעל מוסר, ואינו יוצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואנו מברכים אותו מעומק לבבנו שימשיך לכות את הרבים, וימשיך עוד להפיץ מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

הכוי"ח לכבוד התורה ולומדי,

דוד הר"ם / ז"ל ג'ויס / עקיבא אליהו גרונבלאט / שאול חבל אפוצנינסקי

פתיחה

לתורת סלבודקה על ספר תהלים

מה-אשיב לה' כל-תגמולוהי עלי. (תהלים קטז, יב)

זכיתי בסייעתא דשמיא באלול תשפ"ד להדפיס ספר תורת סלבודקה הלכות מדות ודעות. בספר זה מובאים יותר משמונה מאות הלכות שנלמדו בעיון בדברי חז"ל בדרך לימוד של הלכות מדות ודעות, במסורת אור ישראל רבי ישראל סלנטר, ובמסורת ממשיכי דרכו על ידי הסבא מסלבודקה, תלמידי ותלמידי תלמידי. ואף שתקוותי היתה שאכן הספר יהיה מקובל בעולם התורה והמוסר, אכן מה שקרה אחר הדפסת הספר הוא גדול הרבה יותר מכל חלומותי. כי עולם התורה, גם בארץ ישראל וגם בחוץ לארץ התקשרו מאוד אל תורת סלבודקה בזכות ספר זה. ושמעתי תגובות נלהבות מכל קצוות העולם שבני אדם מעידים על עצמם שהספר לא מש מידיהם.

ופשוט שכל ההצלחה בספר היא בזכות גדולי עולם שתורתם מובאת בפנים. ואשרינו מה טוב חלקנו שנתגלגל הדבר על ידינו.

ואף שבעזרת ה' וחסדו המרובה רצונינו להרחיב עוד חלקים בהלכות מדות ודעות, ועוד ברצונינו להדפיס תורת סלבודקה על התורה, מכל מקום הפסקתי בזה ליתן שבח לה', מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי. ועיין בהמשיך המזמור שדוד המלך אומר 'אנה ה' כייאני עבדך, אני עבדך בן-אמתך פתחת למוסרי'. וכתב הספורנו שם דדוד קאמר 'אני עבדך' ללמוד וללמד, וזהו חלק מההכרה וההודאה לה' ובקשה להצלחה בעתיד, שבזכות שקבלתי חסד מה' אעבדנו בללמוד וללמד.

ובזה נתעורר לבי להדפיס ספר תורת סלבודקה על תהלים ותפילה. כי ספר תהלים הוא לא רק ספר של תחנונים שצריך לאומרו, אלא גם עוד ספר מעשרים וארבע כתבי הקודש שצריך ללמוד כמו את כל התורה כולה. ובדרך של תורת סלבודקה היא דרך נכונה ועצה חשובה לעסוק בעיון בדברי חז"ל סביב ספר תהלים.

ועיין לקמן בהקדמה, גודל הענין ללמוד ספר תהלים בעיון, הרחבה בענין.

עוד סיבה שהתעוררתי לכתוב חיבור על ספר תהלים הוא כדי להודות לה' ולומר 'מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי'. כי זכיתי עם עקרת ביתי תחיל לבוא למדרגה חדשה בחיינו עם הולדת נכדתינו שינא ראכיל תחיל, לבנינו ר' יהושע ואסתר יוכבד קויפמאן. היא נקראת על שם זקנתינו מרת שיינא ראכיל ניימאן ע"ה, אשת חבר למו"ר הרב חיים שמואל הלוי ניימאן, משגיח ישיבת חפץ חיים. מרת שיינא ראכיל היא הסבתא של משפחה מפוארת,

ולא מש ספר תהלים מידה, היא היתה מרבה בתפילות בשביל משפחתה. וסבור אני שהזכות ללמוד וללמד ספר תהלים בדרך תורת סלבודקה יעמוד לה ולמשפחתה לעולם.

[עי' בסוף קונטרס "הוא יעננו" על תפילה, שמובא שם הערכה על אשה חשובה זו]

הקשר עם סלבודקה

זכיתי ללמוד אצל מו"ר הרב אלתר חנוך הענאך הכהן ליבוביץ זצ"ל. הוא היה הנשיא בפלטין של ישיבת סלבודקה, כי אביו הרב דוד זצ"ל היה אחד מהתלמידים המובהקים של הסבא מסלבודקה. וכשהקים רבי דוד את ישיבתו באמריקה הוא יסד ישיבה במסורת סלבודקה. ומו"ר שהיה היורש של אביו שמר על מסורת זו יותר מששים שנה. ולכן זכיתי כתלמיד של מו"ר להקשר לדרך של ישיבת סלבודקה.

עוד זכיתי להתקשר עם מו"ר רבי משה חייט זצ"ל ראש ישיבת חפץ חיים ירושלים. הוא היה בקשר עם משפחתי הרבה שנים לפני שבאתי לישיבה. וזכיתי ללמוד עמו בחבורה קטנה את הספר אור הצפון של הסבא מסלבודקה. רבי משה היה קשור לישיבת סלבודקה על ידי רבו המובהק רבי דוד ליבוביץ, וגם היה קשור עם עוד כמה מתלמידי סלבודקה כגון רבי מרדכי שולמן זצ"ל רבי בצלאל כהן זצ"ל, ועוד, והם גם באו לחזק את הישיבה אחרי פטירת רבי דוד. וזה יסוד הקשר שיש לי עם תורת סלבודקה.

הרבה למדתי מרבתי

הרבה למדתי מרבתי מנעורי בברוקלין, בישיבת 'תורת אמת קמניץ', ובמתיבתא 'חפץ חיים' בקווינס, ובהמשך השנים בבית מדרש בסניף הישיבה בארץ ישראל הקדושה בסנהדריה המורחבת. אחר כך חזרתי להרבה שנים לבית המדרש והכולל בישיבת 'חפץ חיים'. למדתי הרבה מחכמי דור העבר וגם מחכמי דורינו. זכיתי לשמש ולהיות בקשר עם ראשי הישיבה הג"ר דוד הריס שליט"א, ומו"ח הג"ר עקיבא גרונבלאט שליט"א, ועם כל הנהלת הישיבה. וגם זכיתי להקשר לכמה מגדולי תורה באמריקה ובארץ ישראל. ועל כולם כיוונו חז"ל באמרם, כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

ומחברי יותר מהם

שמעתי בשם הג"ר מאיר חדש, שמעלה זו של חברים היא, שעל ידם מבינים ביותר את תורת רבותינו. ובאמת ראיתי זה בשנים שלמדתי עם חברי בחברותא את תורת

סלבודקה בבית מדרש והכולל. וראיתי את זה ביתר שאת עם חברי ההנהלה, שמתכנסים למקום אחד ללמוד זה מזה את הדרכים והאופנים להרבצת התורה, והמשא והמתן של החברים במלאכת קודש זו היא דרגה אחרת. על חברים כאלה אמרו בגמ' מועד קטן (כד, א), שכל אחד הוא 'גברא דהוה מסתפינא מיניה'.

ומתלמידי יותר מכולם

יגעתי ומצאתי היא הבטחה חזקה בלימוד התורה, אבל אינה הבטחה שיהיו לאדם תלמידים הגונים. בסייעתא דשמיא זכיתי לתלמידים מצוינים, כולם אהובים כולם ברורים כולם גיבורים. זכיתי לתלמידים יקרים בישיבת חפץ חיים בקווינס, בישיבת תפארת ישראל בברוקלין, ועכשיו הרבה שנים שאני בישיבת תורת חיים במיאמי. והנה קבלתי ממור"ר שהתפקיד של הר"מ אינו רק להגיד את השיעור, אלא גם להיות לרב ומורה דרך לתלמידים, ו'כמים פנים לפני' התלמידים נקשרו אלי בזה. ואכן בהרבה מהענינים בספר זכיתי לישא וליתן בוועדים ובשיחות מוסר עמהם, ויצא מזה הבנה יתירה בתורת המוסר כדברי חז"ל ש'מתלמידי יותר מכולם'.

ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת

אהבת ישראל ואהבת התורה של משפחת קופל נ"י היא דבר מיוחד, ויש להם אהבה יתירה לספרי קודש, זכיתי לקבל מנדיבות לבם הגדול להוצאת ספר זה, כמו שהם נדבו לספרי הראשון "ספר תורת סלבודקה הלכות מדות ודעות". ויש להם חלק גדול בכל התפילות הכוונות וההבנות וכל התועלת שתבוא ללומדים בספר תורת סלבודקה. ויה"ר שזכות זו תעמוד להם שלא תמוש תורה זו של מדות טובות מפיהם ומפי בניהם עד עולם.

אשרי מי שבא לכאן ותלמדו בידו

המהרש"א, על הגמ' ב"ב (י, ב) כתב בזה וז"ל, כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים. ונראה מדבריו חידוש גדול בהגדרת תלמיד חכם, דאף שיש כמה מעלות וקנינים בעליה לדרגה של ת"ח, למרות כל זה, תלמידי חכמים קרואים סופרים, משום כתיבת דברי תורה שלהם. וע"כ שתורה כזו שיש בה עיון יתר על ידי הכתיבה, עושה רושם חזק וקנין בנפשם של הלומדים, יותר מתורה שלא באה בכתיבה. וזו ההגדרה של כל תלמיד חכם אמיתי, וכל שכן למי שזוכה לכתוב לעיין ולהדפיס ספר, ואכן זכיתי להתקשר עם כמה סופרים מחברי ספרים בהכנת ספר זה.

ראש וראשון הוא מו"ר הג"ר בנימין לובאן שליט"א ראש ישיבת תורת חיים במיאמי, הוא הדפיס את חידושו על הש"ס בספר 'ביאורים ועיונים', וספריו במוסר והדרכה 'שמע בני' ועוד. וגם זכה לכתוב שיחות מוסר של מו"ר רבי הענאך ליבוביץ זצ"ל על חמשה חומשים ועל המגילות, ונודע בשערים בשמו ובגאונות שבו, 'חידושי הלב'. הוא הרב שלי לא רק בלימוד תורה ומוסר אלא גם בכתיבה ובאהבה לתורת סלבודקה, הוא בא אלי ונתן לי כמה וכמה ספרים, וגם הרבה בעצות ובחזוק לכתוב את הספר.

אשרי מי שהספרים שהוא כותב נמצאים בכל בית ישראל. זכה ידידי חביבי הג"ר משה גרוען שליט"א שספריו 'ירח למועדים' מתורת הג"ר ירוחם אולשין שליט"א, נפוצים הם בכל בית בארה"ב, וזכיתי שידידי הנ"ל סייעני רבות וגם השאיל לי את הספרים 'מזמור לדוד' (ג' חלקים) מתורת הג"ר דוד כהן מחברון שליט"א. ספרים אלו היו לי לעזר רב כי מצאתי בכמה וכמה מאמרים יסודות בתורת סלבודקה בדבריו על הסבא בסלבודקה ותלמידיו. ובזה הג"ר דוד כהן עומד בראש שלשלת הזהב של ישיבת כנסת סלבודקה בישיבת חברון. קשר הידידות שקניתי עם ר' משה היה אחד מהדברים שמצאתי שנכלל בעצת הנביא 'כתב בספר... למען יעמדו ימים רבים'.

כמו כן זכיתי לקבל נדיבות לבו ועצתו של ידידי, שהוא גם קרובי ודודי, הג"ר יהודה אריה ליב שמידמאן שליט"א מחבר ספרי ברכת דוד ותפארת דוד, וכן מידידי איש האשכולות הרב אברהם לובאן שליט"א מחבר הספר מבאר הפרשה. תקותי שכל אחד מהמחברים יראה את חלקו המיוחד בספר ויה"ר שיזכו לסייעתא דשמיא שיתקבל הספר בלבבות עמך ישראל.

ויעש כן, מלמד שלא שינה

דברים אלו של רש"י שנמצאים בכמה מקומות בתורה, הם שבח גדול ממחברי ספרים לבית הדפוס. מיום שפגשתי את ראש מכון עלה זית הרב שמעון שימאנאוויטש שליט"א וסיפרתי לו על החזון של הספר, הוא חיזק אותי חלם עמי ועסק עמי להביא את הספר מהכח אל הפועל. חכמתו במלאכת הבנין היתה כפתור ופרח. המכון בכלל וכל עורך חשוב בפרט, פעלו בחכמת לב לידע את מלאכת סותר ע"מ לבנות, ולכן הספר נראה כצורת האש שנראה בחזון הראשון לשם ולתפארת. ובזה באתי 'להגיד שבחו שלא שינה'.

ולאחיו יאמר חזק

זכיתי להיות נמנה על משפחת תלמידי חכמים מרביצי תורה כל אחד בכחות המיוחדים שלו. וכל איש וביתו נותנים חיזוק לי ולמשפחתי. ובזה רוצה אני להכיר טובה להג"ר חנינה שמחה בן נון, להרב בן ציון זכאי ולהרב יעקב יחיאל הלוי גרונבלאט. זהו גם המקום

להודות לאחי היקר הרב עזרא דוד שלמדתי עמו הרבה מתורת סלבודקה, ואף שהוא חושב אותי לרבו בענין, אבל למדתי מתלמידי יותר מכולם, ובפרט בבקיאותו הנפלאה בספרים בכלל, ובסלבודקה בפרט. יה"ר שספר זה יהיה לזכות לכל המשפחה.

וזוכר חסדי אבות

אין מילים להדגיש את חוב הכרת הטוב שלי לאבי מורי עמו"ש, ולאמי מורתי עמו"ש, על כל מה שנתנו לי בחיים. וכשהשנים עוברות ואני רואה כל האחריות שיש להורים בתוך המשפחה, אזי יש לי הכרה יתירה במה שהם נתנו לי ונותנים לי ולמשפחתי עד היום. וכן למו"ח הג"ר עקיבא אליהו הלוי גרונבלאט שליט"א וחמותי מרת חנה שרה עמו"ש בת מו"ר הג"ר חיים שמואל הלוי ניימאן זצ"ל. שהם נותנים לי ולמשפחתי בטוב לבם בכל עת אע"פ שעול הציבור הגדול מוטל על שכמם. ומן הראוי להכיר טוב למורשתינו שקבלנו מדור העבר מזקנינו ע"ה ממשפחת קיר ופרנס, וממשפחת גרונבלאט וניימאן. יה"ר מלפני אבינו בשמים שיזכור חסדי אבות ויביא גואל לבני בנייהם מתוך בריאות ונחת מכל צאצאיהם.

שלי ושלכם שלה

רבי עקיבא קרא על אשתו ואמר (כתובות סגא) 'שלי ושלכם שלה'. וקשה דבשלמא אם היה רבי עקיבא אומר שהתורה שלכם היא שלי, טעמו היה משום מה שאמרו חז"ל שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. אבל איך קנתה רחל אשת ר"ע את תורתם של התלמידים, עד שאמר ר"ע להם ששלהם הוא שלה. ונראה שזה מדין אשתו כגופו, וכמו ששמעתי ממו"ר בהספד על הרבנית פשעא ע"ה 'שכל מה שעשיתי, עמה עשיתי'. כי יש זכות לאשה בכל מה שעושה בעלה, ובפרט במקום שהכל בא על ידה. גם חיבור זה הכל הוא בזכותה של אשתי מרת חיה בריינא נ"י, שלי ושלכם, שלה. ויהי רצון שנראה רוב נחת מכל צאצאינו, מבתנו אסתר יוכבד תחי' ובעלה ר' יהושע קויפמאן נ"י ומשפחתם תחי', בננו מרדכי נ"י, בתנו טובה בילא תחי', בננו אלתר חנוך הענאך נ"י, בתנו שפרה דבורה תחי', ובתנו ברכה הענא תחי'. ושילכו כולם בדרך התורה למצא חן וחסד בעיני אלקים ובעיני אדם.

חכיב האדם שנכרא בצלם

הסבא מסלבודקה השתדל כל חייו לבאר מהו צלם אלקים ללמוד הלכות מדות ודעות. ובדרך זה הולכים תלמידיו ותלמידי תלמידיו בעסק זה של שלמות האדם להידמות למדותיו של הקב"ה ולדבק בו, ולקיים החוב הגדול של 'והלכת בדרכיו'. וכתב הרמח"ל במסילת ישרים (פ"א) וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמתי הוא רק הדבקות בו

יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג), ואני קרבת אלהים לי טוב. ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שזכות תורת הסבא מסלבודקה וכל תלמידיו יעמוד לנו להגדיל תורה ולהאדירה, ויקיים בנו דברי נעים הזמירות שמובאים בהמשך דברי הרמח"ל שם, 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבת בבית ה' כל ימי חיי'.

החותם בחסדי בורא עולם,

יעקב חיים קיר

אלול תשפ"ה

מיאמי, פלורידא

מבוא

גדול הענין ללמוד ספר תהלים בעיון

זעליהם הוא אומר (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות
ויכתבו לדורות אמרי פי ויחוקקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין
בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות.
(מדרש תהלים א, ה)

ספר תהלים רוכש לו מקום מיוחד מאוד בין שאר ספרי התנ"ך, זה לא רק ספר לימוד
או נבואות כשאר ספרי התנ"ך, כי ספר תהלים הוא ספר התפילות של עם ישראל,
והתפילות שם הם מהתפילות היותר עתיקות של העם. תפילות שנכתבו לא רק על ידי
דוד המלך נעים זמירות ישראל, אלא גם על ידי כל גדולי העולם כדאמרינן בבבא בתרא
(יד, ב), דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים, ע"י אדם הראשון, על ידי מלכי צדק, ועל
ידי אברהם, וע"י משה, ועל ידי הימון, וע"י ידותון, ועל ידי אסף, ועל ידי שלשה בני קרח.

והנה מצינו בחז"ל, שגם יעקב אבינו אמר תהלים, כדאיתא במדרש פרשת ויצא, גנובתי
יום וגנובתי לילה, וכו', מה היה אומר, ר' יהושע בן לוי אמר ט"ו שיר המעלות שבספר
תהלים היה אומר, הדא הוא דכתיב, (תהלים קכד, א) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל,
ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר, (שם כב, כד) ואתה קדוש
יושב תהלות ישראל, ישראל סבא.

וכתב בשל"ה הקדוש (יומא נר מצוה אות כח), אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים
שכולל מן הכל. מרבים שבחים לה' יתברך, ורבים מזמורים הם על התעוררות תשובה, ורבים
מזמורים הם של בקשות מחילה וסליחה, והכל מיד ה' השכיל, חיבר דוד המלך ע"ה ברוח
הקודש. והאומר תהלים הוא כמתפלל והוא גם כן כעוסק בתורה. כי כבר ביקש דוד המלך
ע"ה שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקים בעומק התורה בנגעים ואהלות.

ה'חזון איש', רבי אברהם ישעיהו קרליץ זצ"ל, אמר שבעת שיהודי אומר בכל לבבו
פסוק בתהלים, כל הפסוק עתיק היומין נעשה כאילו הוא פסוק פרטי שלו, והוא כמדבר
אל הקדוש-ברוך-הוא פה אל פה.

והנה אף שתהלים הוא מכלל מכתבי הקודש ויש לתהלים את כל המעלות שהזכרנו,
מכל מקום אין אמירת התהלים כלימוד התורה בכל תקפו, כי הוא לימוד באמירה וללא
פלפול ועיון, ולזה התפלל דוד המלך (הובא במדרש תהלים) ש'יהיו קורין בהן ונוטלין שכר

עליהם כנגעים ואהלות'. [עי' פירוש התפילות לרבי יהודה בן יקר, (רבו של הרמב"ן, עמוד ע"ד) שכתב, וקורין בהם בתילים והוגין ונוטלין שכר עליה כנגעים ואהלות]

אבל ידוע מה שכתב ה'נפש החיים' דלא מצינו שנתקבלה תפילתו זו, דכתב (שער ד פרק ב) וז"ל, 'ענין עסק התורה לשמה. האמת הברור. כי לשמה אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם. שהרי ארז"ל במדרש שבקש דוד המע"ה מלפניו יתברך, שהעוסק בתהלים יחשב אצלו ית', כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון וגיגעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, וכו', וגם מי יודע אם הסכים הקדוש ברוך הוא ע"י בזה. כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא ית' על שאלתו, עכ"ל.

מבואר דאין באמירת ספר תהלים אותה מעלת יגיעת התורה כעיון בעניני נגעים ואהלות וכבקשת דוד.

מכל מקום מצאתי מרבי שלמה זלמן אורבאך בהליכות שלמה-תפילה (ע' קה) דכתב וז"ל, ובאמירת פרקי תהלים בצבור לזכות רפואת חולה, ידקדקו להכריז שמו קודם שמתחילין להתפלל כדי שיכוונו הצבור בתפלתם עליו, ובאמירת ספר תהלים אין לכוין פירוש הענין כפשוטו כדרך שמכוין בשאר תפלות, דהיינו שבאמרו אשא עיני אל ההרים וכדו' יכוין על עצמו, משום דעיקר מעלתה של אמירת תהלים על פי הפשט, מלבד המעלה הסגולית שיש בדבר, היא משום תלמוד תורה, וכלשון הרמב"ם בפ"א מהל' ע"ז הי"ב, הבריא שקרא פסוקין ומזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתו וינצל מצרות ומנזקים, הרי זה מותר. כלומר שקורא ולומד פרקי התהלים שאמרם דוד המלך ע"ה, שהם מכתבי הקודש, ומתעורר על ידי זה לחשוק לדבקות בה' כמו דוד המלך ע"ה, וזכות זו תעמוד לו או לחולה שמבקש עבורו, ומהאי טעמא בחרו לומר תהלים לזכות החולה יותר מלימוד דברים אחרים לזכותו, מפני שזהו לימוד שגם מעורר את לב האדם לדבקות בד'. וכיון שכן, פשיטא שצריך להבין פירוש המלות שמוציא מפיו ולכוון בזה כנ"ל, שכן אמר דהע"ה, וגם אנו חפצים ומשתוקקים לזכות לדרגה זו, ואדרבא אם יאמר בלא כוונה יש לתוש דלדעת הרמב"ם הנ"ל הו"ל כלוחש פסוקים על המכה שהוא עוון חמור רח"ל.

רבי ישראל רייזמן ראש ישיבת תורה ודעת (בהקדמת ספר תהלים מרבי שי טהן) הביא דברי הליכות שלמה אלו, ומפרש דבריו, שעצם זכות אמירת תהלים לחולה או מי שצריך לישועה היא זכות לימוד התורה, והא דבחרו במסורת ישראל דווקא את הלימוד בספר תהלים יותר מלימוד שאר כל התורה, משום שיש בתהלים מלבד זכות לימוד התורה, גם את המעלה של התעוררות ודביקות בה', אבל עיקר מעלת אמירת תהלים היא בזכות תלמוד תורה. והביא ראיה ליסוד ההליכות שלמה מהפרישה יו"ד סי' קעט, עיי"ש. ועוד הביא ראיה לזה הוא מהא דנפסק במשנה ברורה הל' תשעה באב (סי' תקנד, ז) שלא לומר

תהלים בתשעה באב, אלמא, עיקר ענין תהלים הוא לימוד התורה, שהרי שאר תפילות ותחינות מותרות בתשעה באב.

מבואר מכל זה, שעיקר זכות אמירת תהלים היא משום מצות תלמוד תורה. ורוב העולם סבורים שתהלים נאמרים בדרך תחינה ובקשה, אבל אין זה נכון, אלא עיקר מעלת התהלים הוא לימוד תורה, ולפי זה ודאי צריך להבין מה שהוא אומר, כשאר לימוד תורה שצריך להבין מה שהוא אומר, ורק אז זוכה לעיקר המעלה של הלימוד בספר תהלים.

ולפי זה, מה שביקש דוד שיהיה העוסק בספר תהלים כעוסק בנגעים ואהלות, לאו לענין מצות תלמוד תורה קאמר, שהרי בלימוד תהלים ודאי יוצאים ידי חובת תלמוד תורה, וגם לא לענין העיון בדברי תורה, שהרי אפשר לעיין בתהלים כמו בכל התורה כולה, וכמו שמצינו בקידושין (לג, א) שני חומשין שניתי לו בספר תהלים, אלא רק לענין עומק העיון, שבנגעים ואהלות יש יותר מקום לעיין בכל כוחו ורצה דוד שבתהלים יקבל שכר כאילו העמיק לעיין כמו בנגעין ואהלות, ובקשה זו של דוד יתכן שלא נענית, כמבואר בנפש החיים הנ"ל.

אבל הא פשיטא שיש מעלה ללמוד ספר תהלים בעיון, ולא רק פירוש המילות, אלא גם לעיין ולעסוק היטב בכל לימוד שאפשר ללמוד מהספר, וכמו בשאר כל התורה כולה, וזו המעלה המיוחדת בתורת סלבודקה, שהרי בתורת סלבודקה לימדו לעיין בחובת האדם בעולמו ובהלכות מדות ודעות כמו בכל התורה, ורוב ענינים אלו יסודותיהם בספר תהלים. וביסודות אלו יש הרבה מקום לעיון ולעסק התורה, כי אינו עוסק רק בפירוש התיבות, אלא ממש בעיון בעניני הספר.

ובזה זוכה להיות עוסק בתורה ממש, כשעוסק בספר תהלים. ואף אם אינו ממש תלמוד תורה כנגעים ואהלות, מכל מקום עיון בתורת ה' ודאי יש כאן.

הקדמה לתורת סלבודקה

אור ישראל הצפון

אור ישראל מורינו הגה"צ רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה שליח ה' בדורות האחרונים להרביץ תורה ויראה בעם ישראל, ואלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, כמו שכתב תלמידו הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל בהקדמת ספר "אור ישראל".

רבי ישראל זצ"ל האיר לישראל בלימוד המוסר ומסר נפשו להרביץ תורה זו בכל ישראל. הדרך המפורסמת שלו, היא לימוד מוסר בהתפעלות הנפש, להעמיד יראת שמים בלב ולהילחם נגד היצר הרע והמדות הרעות שבטבע האדם.

אבל יש דרך שניה בחכמת המוסר שאינה כל כך מפורסמת אותה הזכיר רבינו בכתביו. וכך כתב באגרת המוסר שלו "עיקר בשימוש רפואת התורה לתחלואי היצר הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב דיני העבירה עצמה, הלכה עם כל סעיפיה וכו', גאווה - תורת הגאווה, למשא ולמתן באמונה - חלקי התורה אשר לענינים שבין אדם לחברו בעסקי העולם וכדומה, וכן לכל מצוה ולכל עבירה את תורתה. וזאת הלא ידוע כי השתנות הטבע תוולד רק מלימוד והרגל רב. ולכן היסוד העיקרי והעמוד הנכון להכין את עצמו לשמירה מעבירות ועשיית המצוות הוא רק הלימוד הרב בהלכה זו הנוגעת לעבירה זו או למצוה זו. ובפרט בעיון הדק היטב כי זה הלימוד עושה קנין חזק בנפש להיות העבירה מרוחקת ממנו בטבע".

ובאגרת ז' הוסיף "ירגיל האדם את עצמו בלימוד פוסקים ובהגיעו לדין השייך לו ילמוד ממקורו ויעמיק היטב לפי כוחות תבונתו ודבר זה עושה קנין בנפשו לשמרה כמעט יותר מהתבוננות היראה".

הגר"י סלנטר זצ"ל למד דעה זו לתלמידיו בכל חייו. וכתב בספר "מבית אברהם" (ח"א פרשת משפטים) "הגר"י זצ"ל כל דרכיו היו מעין הוראת חידושים הלכה למעשה, גילה רבות בעין שכלו ובחכמת לבו ממקורות הש"ס והמדרשים, ומספרים שפעם בעת ויכוח אמר לו רב גדול אחד שאינו מוצא סימוכין לדעתו של הגר"י בכל הש"ס. על כך ענה לו הגר"י זצ"ל "אולי בש"ס של כבוד תורתו זה חסר אבל בש"ס שלי זה ישנו".

על חכמת מוסר זו כתב ב"תורת אברהם" (עמ' 448) וז"ל "והמתבונן בדבר מכיר כי השפעה זו נחוצה ביותר להלכות דעות הוא מדות וכו', ולמרות נהחיצות הגדולה של לימוד הלכה במקצוע של מדות חסר לנו ספרי הלכה במקצוע זה, וכו', מספרים כי בשעה

שיצא לאור ספר חפץ חיים אמר מרן הגרי"ס לתלמידיו הנה נדפס ספר הלכה מפורט על לשון הרע וכן נכון להדפיס ספרי הלכות על דברים בטלים ושקר וכל מדה ומדה".

והסבא מסלבודקה הגה"צ הרב נתן צבי פינקל זצ"ל עסק בלימוד הלכות אלו בדרך רבו ה"אור ישראל". וכתב עליו תלמידו ה"תורת אברהם" (שם) לימוד הלכה של רבינו היה חידוש גדול, ומרבו המובהק הוא מרן הגרי"ס זצ"ל קיבל אותו. חידוש שנתפרסם בשעתו באגרת המוסר של הגרי"ס זצ"ל אך לא היה איש זולת רבינו זצ"ל שהוציא את הדבר למעשה ללמד לרבים את הדרך של למוד זה".

בישיבת כנסת ישראל בסלבודקה לימד ה'סבא' את תלמידיו בדרך זו. שיחות המוסר שלו לא היו בדרך של דברי התעוררות בקול רעש גדול, אלא היה מלמד דעת וחכמה בקול דממה דקה. בצורה חדשה זו הדגיש ה'סבא' שכך היא דרך לימוד הלכות מדות ודעות, ושיש בו שאלות ותשובות כמו בשאר חלקי ההלכה. וכתב עליו תלמידו ב"תורת אברהם" (עמ' רכו) "משאלות ותשובות אלו יצא המשא ומתן של מוסר הנהוג בישיבתנו שאינו במקומות אחרים, כי זה תלוי בתוכן ואופן השיחות. כי אם השיחות אינם ענין של בירור הלכה אלא רק דברי התעוררות וחיזוק בלבד, אז אין מקום למשא ומתן של הלכה רק לשמוע ולקיים את הנשמע, אבל אם התוכן ואופן השיחות הוא ענין של תורה היינו דבר הלכה, אז העיקר הוא המשא ומתן, והחוב של משא ומתן הוא שיהיה חריף כל כך וכו', וכמו שאמרו בגמ' קידושין (ל, א) אפי' אב ובנו ורב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער", עיי"ש.

ואחר החורבן האחרון נשתכח הרבה תורה מישראל. אבל תורה זו מהגרי"ס זצ"ל ומהסבא מסלבודקה זצ"ל עדיין קיימת, גם כי תלמידיו אספו את שיחות המוסר והשיעורים בהלכות דעות ומדות של ה'סבא' בספרי "אור הצפון", אבל לא זו עיקר הסיבה שחידושה של סלבודקה עדיין חי, אלא עיקר הסיבה בזה היא כי ידוע שמרן החפץ חיים זצ"ל היה מכבד ומעריך מאוד את ה'סבא' והיה אומר "אני כותב ספרים, אבל הסבא יוצר נפשות" (מובא בספר "המאורות הגדולים" על ה'סבא'). ה'סבא' הרביץ את תורתו בעומק שכלו, ועל ידי זה גם בעומק לבבות תלמידיו הרבים. תלמידים אלו קנו את הדעה והדיבור בתורת סלבודקה, הם הם העמידו תורה, ועל ידם פרצה דרך מוסר זו בישראל, בארצנו הקדושה וגם בארצות הברית. שארית הפליטה שיסדו את הישיבות בתי הכנסיות ובתי המדרשות רבים מהם היו מתלמידי ה'סבא', הג"ר אלעזר מנחם מן שך זצ"ל אמר שה'סבא' היה מורה דרכם של הישיבות בדורנו, כי הוא ייסד את צורת הישיבות של הדור אחרון. כך סיפר הגאון רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת חברון (בספרו "מזמור לדוד" ח"א עמ' תיח).

אחד מתלמידיו המובהקים של ה'סבא' הוא הגה"צ הרב דוד ליבוביץ זצ"ל מייסד וראש ישיבת "חפץ חיים" בניו יורק. הגה"צ הרב אליעזר יהודה פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר ובנו של ה'סבא', העיד על רבי דוד ליבוביץ שהוא היה התלמיד היותר קרוב אצל אביו

זצ"ל (קונטרס תפארת דוד עמ' יח). רבי דוד מסר את נפשו ללמד ולהעמיד את דרכה של ישיבת סלבודקה באמריקה. לדאבון לב נפטר בחצי ימיו כבן נ"ב, אבל זכינו שבנו ויורשו הגה"צ הרב הענאך זצ"ל המשיך בדרכו ועוד הוסיף הרבה שיחות מוסר בהלכות מדות ודעות בדרך סלבודקה יותר מיובל שנים, ועל ידי כך פרצה תורת סלבודקה בקרב הרבה בני תורה בדור הזה. שיחות אלו נמצאות בספר "חידושי הלב" על הפרשיות והמגילות וגם חקוקות הן בלב תלמידיו שזכיתי להיות נמנה עמהם.

יסודות בהלכות מדות ודעות

ספר זה הוא ליקוט של יסודות בהלכות מדות ודעות מתורת סלבודקה. אין כאן הלכות פסוקות, והלומד מספר זה אל יקח מזה שום הוראה למעשה, וכמו שייסד הרב המגיד (סוף הלכות שכנים) וז"ל "תורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו, והכוונה כמו שאמרו ז"ל (יבמות כ, א) קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות, וכן אמרה (דברים ו, יח) ועשית הישר והטוב, והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם, ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצוות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים", עכ"ל.

כלומר, שישנו חילוק בין שאר מצוות התורה שהחובה לקיימם בכל המצבים והשינויים, לבין מצוות אלו של מדות ודעות שמתחלפות לפי הזמן והמצב. מטעם זה לא שייך לכתוב שולחן ערוך מסודר על הלכות אלו כי לכל אחד יש את חובתו בעולמו המיוחד לו, ואי אפשר לפרטם כי רבים הם. אבל התועלת מהספר הוא לימוד היסודות והכללים, והוא בכלל ללמוד על מנת לעשות, כשתראה לפניך הלכה ברורה במדות ודעות. טעם נוסף יש בלימוד הלכות אלו לפי מה שאמרו חז"ל "מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה", ועל ידי לימוד בספר הזה יתחכם האדם לראות שאלות חדשות בהלכות אלו ושאלו ישאל לחכם גדול הבקי בענינים אלו ועוסק בהן.

לימוד בעיון בדרך תורת סלבודקה

עיקר התועלת מספר זה הוא קיום חזונו של אור ישראל הגרי"ס זצ"ל שתורה זו של מדות ודעות צריכה לימוד בעוז ועיון עמוק. והנה כאשר בא בן ישראל להתחזק במצוה ברורה כמו מצות כיבוד אב ואם נקל עליו הדבר, כי אין לו אלא לעסוק בסוגיה זו בגמ' בקידושין ובשולחן ערוך יורה דעה במקום שנפסקו הלכות אלו, אבל במצוות המדות והדעות יקשה עליו ביותר להתחזק בהם, כי הדרך ללמדם בעיון עמוק אינה סלולה, שהרי נדרש שולחן ערוך חדש על כל מדה ומדה ואי אפשר לפרטם וכמו שכתבנו לעיל, וזה מה שחידש ה"אור הצפון" בישיבת כנסת ישראל סלבודקה. כשנעיין בשיעוריו בדעת חכמת

המוסר נמצא הרבה מקום ללימוד בעיון עמוק. הספר "שיחות הסבא מסלבודקה" (ח"א עמ' מח) מתאר את דרך לימוד שיעורי המוסר בישיבה, וכתב שם, שבין שומעי לקחו של ה'סבא' היו הלמדנים הכי גדולים בישיבה, והבחורים החריפים ביותר והבקיאים הכי מצוינים, ומובן שלפי גדלות ערכם היה צריך ה'סבא' לייסד דבריו בהוכחות וראיות בריאות מגמרא וסברא לשכלל דבריו במשפט, וכו', והרבה מהם היו מתארים את ה'סבא' בתור "רבי עקיבא איגר המוסרי".

וב"תורת אברהם" (עמ' 452) מוסיף בהבנת הענין וז"ל "משא ומתן של הלכה מושך את לב תלמיד חכם, וביותר כי משא ומתן של הלכה זו היא במקצועות חדשים שנחשבים כדברי אגדה בעיני העולם, ובהיותם אצל רבינו ה'סבא' נתברר להם שכל אלה דברי הלכה המה ומההלכות היותר גדולות וחמורות בש"ס. חידוש זה גרם להם לעיין בדברים אלה יותר ויותר להקשות ולתרץ לסתור ולבנות וממילא מרווחי שמעתתא".

ופשוט הוא שאם המטרה היא הלכה למעשה במדות ודעות, על כרחך שכל יסוד וכל הלכה צריכים ראייה מוכרחת מדברי חז"ל ולא סגי בדרוש ורמז לזה. ועיין בספר "נתיבות המוסר" מבנו של ה'סבא' שכתב וז"ל "מוסר הרי הוא הפוכן של דרוש הפוכן הגמור עד הקצה האחרון", עכ"ל.

ולכן השתמשנו בספר זה בספרי מוסר ובפרט בספרים של תלמידי תורת סלבודקה העוסקים בדרך לימוד זו ללימוד הלכה מדברי חז"ל בכל מקום. בראשית הספר הוספנו מפתח לספרים העיקריים בהם השתמשנו בלימוד ההלכות על פי תורת סלבודקה.

ובכדי לקיים כפי כוחותינו את חזונו של הגרי"ס זצ"ל בלימוד ההלכה, לקטנו וסידרנו כאן הרבה יסודות והלכות שנמצאו בספרים מתורת סלבודקה, ומקצת משאר ספרי מוסר, וגם מה שאני שמעתי בהענין, וסדרנו הדברים באופן שההלכה היוצאת מהחידוש והפלפול בדברי חז"ל עומדת ברור בפני עצמה בלשון ברורה. אח"כ הובא מקור ההלכה כדי שיהיה אפשר לעיין בה, כי כשמביאים השיחה שמוכיחה הלכה זו במשא ומתן של הלכה יש מקום להתבונן בראיות בעיון עמוק, ונמצאת הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

דוד המלך נעים זמירות ישראל

איתא בנמרא (סוטה לה, א), דרש רבא מפני מה נענש דוד [שמת עוזה על ידן] מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר (תהלים קיט, נד), זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי, אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן (משלי כג, ה) התעייף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן זמירות, הריני מכשילך בדבר שאפילו תינקות של בית רבן יודעין אותו, דכתיב (במדבר ז, ט) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש וגו' איהו אתי' בעגלתא.

דוד המלך זוכה להגיע לשלמות גדולה. הוא היה הרגל הרביעי במרכבה של הקב"ה עם האבות הקדושים. הוא זכה לכתוב את ספר תהלים ולהיות נעים זמירות ישראל. ויש לנו לעמיק בשלמות שלו.

עליה בתורה

איתא בגמ' (פסחים קיט, א), אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, (תהלים קיח, כא) אודך כי עניתני, אמר דוד. (שם, כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה, אמר ישי. (שם, כג) מאת ה' היתה זאת, אמרו אחיו. (שם, כד) זה היום עשה ה' אמר שמואל. (שם, כה) אנא ה' הושיעה נא, אמרו אחיו. (שם) אנא ה' הצליחה נא, אמר דוד. (שם, כו) ברוך הבא בשם ה', אמר ישי. (שם) ברכנוכם מבית ה', אמר שמואל. (שם, כז) א-ל ה' ויאר לנו, אמרו כולן. (שם) אסרו חג בעבותים, אמר שמואל. (שם, כח) א-לי אתה ואודך, אמר דוד. (שם) אלוקי ארוממך, אמרו כולן.

ופירש רשב"ם שם, אבן מאסו הבונים, זה דוד שהיה צעיר באחיו ורועה. נפלאות בעינינו, לשון רבים אמרו אחיו. זה היום עשה ה', שמואל היה מתנבא שסופן לגיל ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם.

ומבואר דישי וכל האחים חשבו שדוד לא יהיה המנהיג כיון שהוא רק נער הצעיר שבאחיו ורועה צאן. והיינו שכאשר שמואל הנביא בא להמליך את אחד מבני ישי למלך, ישי העביר כל בניו לפני שמואל חוץ מדוד. ואחר שראה שמואל שלא בחר ה' באחד מהם, אמר (שמואל א' טז, יא), התמו הנערים, ויאמר ישי עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן, כלומר, דאינו ראוי למלוך. (שם), ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחנו כי לא נסוב עד באו פה.

והדבר תמוה, שהלא ישי היה צדיק גדול כמבואר בגמ' (בבא בתרא יז, א), ובודאי גם היה חכם גדול, ולא עוד אלא שדרך העולם הוא שהאב עלול להגזים במעלת בנו, ועם כל זה לא הכיר ישי בגדלותו של דוד, ולא רק שטעה וסבר ששאר בניו עדיפים ממנו, אלא סבר שדוד אינו ראוי למלוכה כלל. וגם לאחר ששמואל לא בחר בשאר בניו לא עלה על דעתו להביא דוד לפניו. ואפילו אחר ששמואל שאל על דוד, עדיין ישי אמר שדוד אינו ראוי למלוך. ותמוה איך ישי טעה כל כך הרבה.

רואים מזה כמה קשה הוא לאדם, אפילו לאדם גדול, להרגיש ולראות את גדלות האדם הטמונה בחברו, ומעשים בכל יום שבני אדם דנים על כוחות חבריהם ואומרים עליהם שאינם ראויים לגדולה, ובאמת שהם טועים טעות גדולה בשיקול דעתם.

עוד רואים מזה גדלותו של דוד. שדוד עלה מדרגה אחר מדרגה עד שהגיע לגדלות ששום אדם לא מאמין שהוא יכול להשיג, ואפילו אביו, ישי הצדיק. וזהו "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה".

אהבת התורה

איתא במדרש (ויקרא רבה לה, א) אם בחקותי תלכו, הה"ד (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד, רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר, למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך.

הנה אמר דוד שבכל יום ויום היה מחליט שלא ילך ללמוד בבית המדרש אלא ילך למקום פלוני ולבית דירה פלונית. וזה פשוט שאם דוד המלך בגודל צדקתו החליט לילך למקום פלוני ולדירה פלונית, הרי שסבר שעל פי דין הוא מחוייב ללכת לשם כדי לקיים איזה מצוה שאינה יכולה להעשות ע"י אחרים. ודוד שיבח את עצמו שאף על פי כן הוא הולך לבית המדרש ללמוד תורה כי רגליו היו מביאות אותו מעצמן לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. והדבר תמוה, וכי לא קיים דוד את ההלכה שמבטלין תלמוד תורה כדי לקיים מצוות שאינן יכולות להעשות ע"י אחרים, וכי היה דוד משבח עצמו בזה שנהג שלא כהלכה.

עלינו לומר שדוד קיים את ההלכה, ולמד בשעה שלפי הדין צריך ללמוד, וביטל מלמודו במקום שלפי הדין צריך לבטל מלמודו, ונהג כהגדרתו הידועה של ה"חפץ חיים", שאמר ש"מתמיד" הינו מי שלומד בזמן שצריך ללמוד ומבטל בזמן שצריך לבטל. ומה ששיבח דוד את עצמו שרגליו לקחוהו מעצמן לבית המדרש, הביאור הוא שהיתה לו משיכה ותשוקה רבה ללמוד, ובגלל זה למד בזמן שצריך ללמוד. שהנה אילו לא היתה לו משיכה טבעית ותשוקה חזקה ללמוד תורה, אזי לא ימלט שהיה מחליט בטעות בכל מיני

הזדמנויות שעל פי הדין הוא מחוייב לבטל מלמודו. והיינו, כי הרבה נגיעות והרבה תאוות ישנן בעולם, והן מושכות את לבו של האדם, והוא עלול לטעות ולחשוב שהוא מחוייב לבטל מלימודו, ואף דוד המלך ברוב צדקותו וחסידותו היה עלול לטעות בזה. וכדי שלא יטעה האדם, נחוץ שיהיה לו כנגדו משיכה ותאוה ללמוד תורה. וזה מה ששיבח דוד את עצמו, שיצר בלבו משיכה טבעית ותאוה ללמוד תורה, ועל כן לא בא לידי טעות ולא ביטל מלמודו אפילו במקום שהיתה לו נגיעה המסוגלת להטעות את דעתו ולשכנעו שהוא מחוייב להתבטל מתלמוד תורה.

הרכבת תורה

כתיב בספר תהלים (עח, ג-ד), אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו, לא נכחד מבניהם לדור אחרון, מספרים תהלות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה. ופירש האבן עזרא, והנה חייבים אנחנו שלא נכחד מה ששמעו מאבותינו, לאשר הם מזרעם, עד שיהיו גם הם מספרים תהלות השם. כלומר, דוד המלך אמר שחייבים אנחנו להרביץ תורה, מפני שמוטלת עלינו האחריות מאבותינו ומרבותינו שמסרו לנו את התורה לשמרה ולמסרה לדורות הבאים.

ודוד המלך עצמו ודאי שחי כדברים אלו, ונהג באחריות להרביץ תורה בישראל, הוא היה מלמד את העם לשמור תורה ומצוות, והיה מהלך בדרכי התורה ומחזק בדקה, למען מלאה הארץ דעה את ה'.

כבוד התורה

איתא במדרש (במדבר רבה ד, כ) כך היה דוד מרקד לפני הארון, אמרה לו [מיכל בת שאול], היום נגלה כבודו של בית אבא, בוא וראה מה בינך לבין בית אבא, כל בית אבי היו צנועים וקדושים, אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם וכו' ואת עומד ומגלה לבושך כאחד הריקים, כיון שגמרה דבריה א"ל, וכי לפני מלך בשר ודם שחקתי, ולא לפני מלך מלכי המלכים שחקתי, אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו, ואלו היה אביך צדיק יותר ממני, היה האלקים בוחר בי ופוסל בבית אביך. ועל הכתוב (שמואל ב ו, כב), ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה, פירש רש"י, עמן אכבדה, אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת.

היוצא מדברי חז"ל, שדוד ומיכל נחלקו בסברות הפוכות כיצד להגדיר את ריקודו של דוד לפני הארון. מיכל ראתה זאת כמעשה עבירה, משום שביזה את עצמו את כבוד המלכות, ואת כבוד השם יתברך. ברם דוד ראה זאת כמעשה מצוה, שהגדיל בזה את כבוד עצמו, את כבוד המלך ועל הכל את כבודו של השי"ת. ומבואר בכתובים שמיכל טעתה בדעתה, ובגלל זה נענשה כדכתיב (שם פסוק כג) ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום

מותה, ואף על פי שהתכוונה לשם שמים והיתה צדקת גדולה, בכל זאת נענשה בעונש חמור משום שזלזלה בכבודו של דוד ובעקיפין היה זה זלזול בכבוד השי"ת, ושגגתה עלתה זדון. רואים מזה את גודל מדרגת כבוד התורה של דוד המלך, ולא היה ירא לכבד התורה אפילו במקום שהיה נראה כשוטה.

מידת ענוה

מצינו גבי דוד המלך ע"ה, דכתיב (תהלים לט, יג), שמעה תפלתי ה', ושועתי האזינה, אל דמעתי אל תחרש, כי גר אנוכי עמך, תושב ככל אבותי. ופירש המדרש (בראשית רבה נג, יד) את תפילתו, אל דמעתה של הגר לא החרשת, ואל דמעתי אתה מחריש, וא"ת ע"י שהיתה גיורת היתה חביבה, אף אנוכי כי גר אנוכי עמך תושב ככל אבותי, ע"כ.

מבואר גודל ענותנותו של דוד, שהרגיש בשעה שהיה מלך על ישראל, שאם ה' לא ישמע לתפילתו הוא יהיה באותו מצב ירוד ועלוב שהגר שפחת אברהם היתה כאשר נשלחה מביתו של אברהם, שהושלכה למדבר מבית מלא כל טוב, לא היה לה מים לשתות ובנה עמד למות בצמא.

וכן אנו אומרים בימים נוראים, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך. ואמר הגרנ"ט זצ"ל, שאפילו עשיר וגבור אומר כך, כי עליהם להרגיש שהם באמת דלים ורשים כל שלא הוחלט אם הקב"ה ימשיך לברכם, ועי"ז שירגישו כך באמת אז ישמע הקב"ה את תפילתם. ואפילו אם התרגל האדם לקבל חסד מאת הקב"ה, בידו להרגיש שאין לו כלום, ולהתפלל להקב"ה בלב נשבר.

מידת הכרת הטוב

דוד המלך עמד כל ימי חייו בצרות ובסכנות גדולות, ומכולם הצילו הקב"ה. בילדותו הריחקהו אחיו, עד שקרא עליו שמואל 'אבן מאסו הבונים'. ואח"כ נסתכן מגלית מדואג האדומי, משאול מאחיתופל ומאבשלום. והקב"ה הוציאו מאפילה לאורה, ועשאו מלך על ישראל לעולמי עד, וממנו עתיד לצאת מלך המשיח. וכאשר בא דוד להודות להשי"ת, לא הסתפק להודות על כל הטובות שהקב"ה גמל עמו בחייו, אלא הודה גם על הטובות שהקב"ה עשה עם זקנתו. וזה מבואר במדרש רות רבה (ו, א), שדוד היה קם בכל לילה בחצות הלילה להודות להקב"ה שנתן בלבו של בועז לברך את רות ולא לקללה בשעה שמצא אותה שוכבת למרגלותיו בחצות לילה, 'שאילו החיש לה קללה אחת מאין הייתי בא'. והוא יסוד גדול במידת הכרת הטוב. שכדי לקיים מצות הכרת הטוב כהוגן צריך להסתכל בתמונה השלמה, איך שכבר מדורות הקודמים הקב"ה שינה את סדרי בראשית כדי להיטיב עמו.

ורואים מזה את גודל מדרגת דוד המלך במידת הכרת הטוב.

דקדוק גדול בלשון של ספר תהלים

מכל זה מאוד קשה להבין את הפגם והטענה על דוד המלך במה שקרא לדברי תורה 'זמירות'.

דאיתא בגמרא (סוטה לה, א), דרש רבא מפני מה נענש דוד [שמת עזא על ידו], מפני שקרא לדברי תורה דוד, שנאמר (תהלים קיט, נד), זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי, אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן (משלי כג, ה) התעיף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן זמירות, הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו, דכתיב (במדבר ז, ט), ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, ואיהו אתי"ב בעגלתא, וביאר המהרש"א שדוד נענש מפני שקרא לד"ת זמירות, כי הזמר הוא בפיו של אדם לפי שעה, אבל דברי תורה הם צריכין תמידית, שלא ימושו מפיו כדי שלא ישתכחו ממנו.

ותמוה, למה נענש דוד על כך, הרי מבואר לעיל דדוד המלך היה איש שלום במדות ודעות ומה מצא פגם כאן במעשיו, ועוד הרי דוד לא התכוין בכינוי זה לומר שאין צריכים להיות דברי תורה בפיו תמיד, אדרבה, מצינו שחשקה נפשו בתורה, ואמר על עצמו (תהלים כז, ד) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו'. וגם אמר (תהלים קיט, נט), חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, ופרשו חז"ל (ויקרא רבה לה, א), אמר דוד, רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי הכנסיות ולבתי מדרשות. ואיתא בחז"ל (מדרש שוח"ט כה, ד), דוד הי' מעייף בתורה, והיתה נפשו שוקקת להיות בבית המדרש. וכל מה שדימה דוד דברי תורה לזמירות הוא רק לענין שדברי תורה משמחים את הלב כמו זמירות. וכן כתב רש"י (סוטה לה, א) שהתכוון דוד לומר, כשהייתי בורח מפני אויבי, ואגור מפניהם, הייתי משתעשע בחוקיך והיו לי לזמירות לשעשעני. ועל כן צריך ביאור למה נענש דוד.

ושמעתי ממו"ר רבי הענאך ליבוביץ דעל כרחנו עלינו לומר פשט בגמ' וברש"י והמהרש"א, שדוד נענש בעונש החמור הזה, משום שפגע בכבוד התורה על ידי שלא דקדק כל כך בלשונו, ויש משמעות קצת מלשונו שאין צריך לעסוק בדברי תורה תמיד, ואף שבודאי מובן לכל שלא לכך נתכוין, מכל מקום דקדק בורא עולם על האיש נעים זמירות כפי מדרגתו.

נמצאנו למדים שדוד המלך התכוין להכריז לעולם על גודל אהבתו לתורה הקדושה, שאפילו בשעה שהוצרך לברוח אל המדבריות כדי להציל את חייו היה משתעשע בתורה. ובודאי היה בהכרזה הזאת קידוש השם גדול, והכרזה זו נקבעה כפסוק בספר תהלים לעולם, ונתן לו הקב"ה עליה שכר נצחי, אך מכיון שלא דקדק במשמעות לשונו, היה בזה

גם דקות קלה ורחוקה של חילול השם, ונענש על כך. ורואים אנו מכאן את עומק הדין, ועד כמה חייבים אנו לדקדק איש כפי דרגתו בלשונו ולשקול כל מוצא שפתינו.

ונראה שרואים מזה גם את הדרגה הגבוהה בלשון של ספר תהלים. שכולו נאמר ברוח הקודש ובכל מילה ומילה הקב"ה דן בתכלית הדקדק. והזמירות בספר הזה הם אמת לאמתם ויש להם כח גדול בעולמות. וספר זה הוא מתנה טובה שירשו ישראל, ויה"ר שלא תמוש מפינו ומפי זרענו לעולם.

הקדמת הספורנו על תהלים

זה ספר תהלות ותפלות שחבר המלך דוד, משכיל שיר ידידות להודות לשם ה'.

[ואל זה הביט הנשיא כמה"ר חננאל ספורנו אחי יצ"ו, ואזן וחקר ברבים מפרושי קדמונים למצא דברי חפץ, להבין ולהורות תכלית נאות בכללות זה הספר וחלקיו, ולא מצאה ידו בתוכם די השיב אל לבו והניח דעתו, ובזה העירני לפקוח עינים בדרוש. ובכן קמתי אני עובדיה יצ"ו בן כבוד מורנו הרב רבי יעקב ספורנו זלה"ה, להתבונן ולחוות דעי. ומצאתי ראיתי היות המכוון בזה הספר להדריך את המתבונן בו אל נצחיות מאושר, ובו התחיל באמרו "אשרי האיש וגו'", ובו סיים באמרו בסוף הספר (להלן קמז, טו) "אשרי העם שה' אלקיו".]

ובהיות שהנצחיות המאושר המכוון מאת האל יתברך בבריאת האדם ובכחירת ישראל לסגלתו יושג בהדמות האדם ליוצרו" כפי האפשר, כאמרו (ויקרא יא, מד) "והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני", הנה בעלות האדם אל מדרגת דעת עליון², בהכיר גדולת

(* בישבת סלבודקה החשיבו לימוד פירוש הספורנו שכן דרכו להרבות בביאור מצות והלכת בדרכיו ומצוות שבין אדם לחבירו, משום כך ראינו לנכון להביא את הקדמתו לספר תהלים, בצירוף הערות ומה שהוספתי מבעלי תורת סלבודקה.

א. יסוד זה להדמות ליוצרו הוא עיקר גדול בתורת הסבא מסלבודקה. כתב באור הצפון בשם הסבא מסלבודקה (מאמר מדת החסד), והנה אמרו חז"ל (סנהדרין לו, ב), לפיכך נברא האדם יחידי וכו', שחייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם. הרי עד כמה מגיעה מדת חסדו וטובו של הקדוש ברוך הוא, שברא את כל העולם על תענוגיו ועידונו בשביל כל יחיד ויחיד, ועוד הוסיפו חז"ל שכל אדם חייב לדעת ולהרגיש זאת. והרי תכלית בריאת האדם היא שילך בדרכיו של הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (דברים כח, ט), והלכת בדרכיו, ואמרו חז"ל (שבת קלג, ב) מה הוא רחום אף אתה היה רחום וכו', ונמצא שחייב כל אדם לספק לכל אחד ואחד תענוגות עולם ומלואו כאילו היה יחידי בעולם. מחיוב זה של והלכת בדרכיו בא התפקיד בחיים של עולם חסד יבנה.

ב. מי שהולך בדרך להדמות ליוצרו קונה מדרגה בדעת עליון. כתב באור הצפון בשם הסבא מסלבודקה (מאמר מדות ודעות) וז"ל, ובאמת הלא הכרחי הדבר, כי האיך אפשר לאדם לדעת את עצמיות ה' יתברך, שאינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, אלא שכל ההכרה שלו הוא רק במדותיו, וההכרה במדותיו היא ההתדמות אליו. וזהו שאמר הכתוב (שמות טו, ב), זה אלי ואנוהו, ופירשו חז"ל (שבת קלג, ב), הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, כלומר, על ידי זה שהאדם יתדמה לקונו כביכול, להיות רחום וחנון כמותו, הוא בא לידי הכרתו.

האל יתברך אשר בו יקנה האדם יראתו מרב גדלו¹, ובהכיר טובו וחסדו אשר בו יאהב את האל יתברך בלי ספק, הנה בשתי אלה המושכלות יקנה האדם חיים נצחיים², בהיותו אז עצם משכיל בפעל דומה לבוראו בזה, ונקדש בכבודו.

אמנם אשור אותם החיים, וזה יהיה במצא חן בעיני המלך הקדוש יתברך, הנה יושג בלכת האדם בדרכי טובו, ובו ידבק. וזה יושג כאשר ייחס האדם כל הצלחתו והפכה לאל יתברך, לא אל המקרה או אל המערכת, ולא אל טוב השתדלותו האנושי, על הפך "כחי ועצם ידי עשה" (דברים ח, יז), כי בזה האופן מהדבוק ישעה האדם אל עושהו תמיד, על דרך "שויתי ה' לנגדי תמיד" (להלן טז, ח)³.

על כן יסד המלך דוד ספרו זה על אדני תהלה, ותפלה, ותודה, ווידוי. וזה כי כאשר יהלל האדם את יוצרו בהכירו רב גדלו, יקנה יראת האל המכוונת באמרו (דברים י, יב) "מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה", ולזה כוון הנביא באמרו (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". וכאשר יתן תודה לאל יתברך בהכירו את דרכי טובו וחסדו, יקנה האהבה המכוונת באמרו (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלקיך וגו'". ובתפלה ובודוי אשר בהם ייחס

ג. יראת רוממות ה' בא מהכרה בגדלותו. ומשמע מדברי רבינו שאין זה דבר שבא סתם מהתבוננות בבורא עולם ועולמו, אלא כתוצאה מההדמות לבוראו. ועי' באור הצפון בשם הסבא מסלבודקה (מאמר מעשי אבות) דכתב, דאברהם אבינו לא רק הכיר את בוראו שהוא בעל הבירה, אלא גם השתוקק להדמות לו. וז"ל, שאברהם אבינו לא הסתכל בבריאה לבד, אך התעמק בחכמת הבריאה והכיר את יסוד החסד שבה וכו' ומתוך כך שראה והתבונן בבירה זו הדולקת והכיר את מעשי החסד בהבריאה, חייב את עצמו גם הוא לעשות כן.

נמצא דהכרת אברהם אבינו לא באה רק ממה שראה והתבונן על בוראו בעל הבירה, אלא היא באה ממה שהוא ידע והרגיש שהוא צריך לילך בדרכו. ומזה יקנה יראתו מרוב גדלו.

ד. עי' בספורנו על התורה (ויקרא יא, מה) דמפרש וז"ל, והייתם קדושים, פירוש נצחיים, מתדמים לבורא יתברך. כי קדוש אני, כדי שתהיו קדושים ונצחיים בהכירכם את בוראכם והלכתם בדרכיו, וזה חפצתי כדי שתתדמו אלי כי קדוש אני. וכן בהמשיך כתב, ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות, כי קדוש אני.

ומבואר שהספורנו מפרש ש'קדושה' היינו נצחיות, וזה בא לאדם שהולך בדרכו יתברך.

ה. רבינו מדגיש הנקודה, שלהגיע לחיים כאלו, לא סגי רק בקיום והלכת בדרכיו, אלא צריך גם כן בטחון בה' שהכל בא ממנו, ולא הוי כחי ועוצם ידי. ונראה שזהו משום שאף האדם העוסק בענין של והלכת בדרכיו ומדרגת דעת עליון, עלול להטעות עצמו לומר כחי ועוצם ידי, ולשכוח את ה' אלוקיו. וזהו כמו שכתוב במאמר של מרן רבי ישראל סלנטר, שאחר שהאדם מכוון בשמע ישראל על שבע הרקיעים ועל העולם כולו, צריך לכוון דווקא לקבל עול מלכות שמים על עצמו.

ו. בני אדם חושבים שקשה לקנות מדרגה של אהבת ה', ושזו מעלה רק ליחידי סגולה. אבל רבינו מלמד אותנו שהדרך באמת היא פשוטה. כי כאשר האדם מכיר דרכי טובו של ה', הוא מרגיש ומכיר טוב לבוראו, וממילא קונה אהבת ה'. וכל שמרבה בהכרה זו על ידי והלכת בדרכיו, ירבה לו התודה לבוראו ומדרגת אהבת ה' שלו.

האדם את הצלחתו או הפכה לאל יתברך, על הפך "מקרה הוא היה לנו" (שמואל-א ו, ט), ועל הפך "כחי ועצם ידי עשה לי" (דברים ת, יז), הנה ידבק בו ויפנה אליו בכל מעשיו, וישתדל ללכת בדרכיו למצוא חן בעיניו.

ובכן חלק המחבר הנזכר את ספרו זה לחמשה חלקים, והיה הסיום בכל אחד מהם בכרכת האל יתברך, על היותו טוב ומטיב, אשר בהכרת זה תהיה האהבה המכוונת בלי ספק.

החלק הראשון כולו מזמורים חברים דוד, מספרים תהלות האל יתברך שהפליא לעשות עמו נגד הטבע, וחתם במזמור מספר איך מצא חן תרופת חליו אחר כל יאוש בחמלת ה' עליו.

ובחלק השני חבר תפלות קצתם לבני קרח, וקצתם לעצמו, וחתם באמרו (להלן עב, כ) "כלו תפלות דוד בן ישי".

ובחלק השלישי שם מיני תודה על חסדי האל יתברך וטובו תמיד, והגיד סבת מערכת השפעתו מצד המקבלים, וחתם במזמור כולל זה באמרו (להלן פט, ב) "חסד[י] ה' עולם אשירה".

ובחלק הרביעי ממנו, שם מיני ודוי, קצתם למשה רבינו, וקצתם למחבר, וחתם במזמור מזכיר חטאות הצבור והיחיד שהיו סבת פורענות וגלות, עם תקות תשועה מהם בתשובה.

ובחלק החמישי שם מזמורים מבשרים קבוץ גליות, וגאולה משעבוד מלכיות, ומפלת גוג ומגוג, ותשועת המשיח, עם תודות ושיר חדש ותפלות על הרבים שיזכו לזה, וחס עתידות למו".

ובכן חבר דוד ספרו הנזכר, והגיד בראשיתו דרכי השגת הנצחיות המאושר המכוון מאת האל יתברך ברב חסדו על המין האנושי, ובפרט על עמו אשר בחר לזה, כמו שהגיד

ז. מצינו קשר בין הכרת הטוב ותשובה, בדברי מו"ר בחידושי הלב פ' ויצא (כט, לה). דאיתא במדרש (בראשית רבה עא, ה), לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה, יהודה, 'ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני', דוד אמר 'הודו לה' כי טוב'. והטעם שהם דומים, כי מקורן של הכרת טובה והכרה בחטא, נובעות מאותו שורש, והיא מדת האמת. כי מי שהוא איש אמת, הוא מכיר את טובתו ואת חסדיו של השי"ת מחד, ומכיר את חטאיו מאידך.

ח. ונראה דענינים אלו הם תוצאה למי שהולך בדרכו יתברך עם בטחון והיראה ממנו, ואהבתו, ובזה דבוק בה' וקדושתו. וממילא הוא מחובר לנצחיות שהיא יסוד הקדושה, כמו שמובא לעיל. ולכן דוד המלך כתב מזמורים אלו על אחרית הימים ותשועת משיח.

בתחלת תורת קדשו באמרו (שמות יט, ו) "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"^ט, ובסופה באמרו (דברים כו, יח-יט) "וזה' האמירך... להיות לו לעם סגלה וגו' ולהיתך עם קדש"^י, כי זה כל האדם.

ט. מה שכתב רבינו בדרך כלל "על המין האנושי", ע"י בספורנו על התורה (שמות יט, ו) דכתב, ובזה תהיו סגולה מכלם כי תהיו ממלכת כהנים להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כלם בשם ה'; ולעבדו שכם אחד, כמו שיהיה ענין ישראל לעתיד לבא, כאמרו ואתם כהני ה' תקראו וכאמרו כי מציון תצא תורה.

י. ע"י בספורנו על התורה (דברים כו, יח), דכתב להיות לו לעם סגולה. כדי ששיגי בכם מה שחפץ להשיג מן המין האנושי, כאמרו נעשה אדם בצלמו כדמותנו. דהיינו שהתכלית היא להשיג את יסוד חיי האדם השלם, והוא עיקר הלימוד בישיבת סלבודקה, והיינו גדלות האדם עם צלם אלקים שיש לנו. וע"י באור הצפון שמביאים מהסבא מסלבודקה מאמר צלם אלקים, וז"ל, כל דרכי הנהגת החיים, בין החיים החומריים, בין החיים המוסריים, בין חיי הצבור בין חיי היחיד, הולכים ומתנהלים, עומדים ומתבססים, על פי מדת הכרת ערך עצמו. העני בדעת, בעניות דעתו, בהכרת עצמו, הרי הוא מזלזל בעצמו, ומזלזל בכל החיים כלם, עד כדי כך שהוא עלול גם כן לפעמים להפקיר את עצמו לסכנות, בלי כל תשומת לב, גם על דבר הקל שבקלים, לא כן העשיר בדעתו, המכיר את עצמו, הרי הוא מייקר ומחבב את החיים, ובכל כחו הוא משתדל להתרומם בעצמו, ולרומם את כל החיים אתו.

רבינו [הסבא מסלבודקה] הכניס
את סדר התפילה בתוך סדרי
הישיבה הקבועים, שדבר חדש
היה בעת הזאת.

(תורת אברהם - דרך עליה)

רבותינו בעלי תורת סלבודקה וספריהם

אור הצפון

רבי נתן צבי פינקל ב"ר משה; 'הסבא מסלבודקה'; תלמידו של 'הסבא מקלם'; מייסד ישיבות סלבודקה וחברון (תר"ט - כט שבט תרפ"ז)

אור יהל

רבי לייב חסמן ב"ר רפאל; רב בשטוצין ולודווינובה, משגיח בישיבת טלז וחברון (תרכ"ט - יא חשוון תרצ"ו)

אור ישראל

רבי ישראל ליפקין (סלנטר) ב"ר זאב וואלף; למד אצל אביו, רבי צבי ברוידא, רבי יוסף זונדל מסלנט; מייסד תנועת המוסר (תק"ע - כה שבט תרמ"ג)

אור מאיר

רבי מאיר חדש ב"ר בן ציון; תלמיד 'הסבא מסלבודקה'; ערך עם רבי דב כץ, ועם כתביו של רבי אליהו קוינט, את הספר אור הצפון של הסבא; משגיח בישיבת חברון (תרנ"ח - כט טבת תשנ"ט)

אמת ליעקב

רבי יעקב קמנצקי ב"ר בנימין; למד בישיבת סלבודקה; רב בציטוויאן שבליטא, טורונטו שבקנדה, וראש ישיבת תורה ודעת (תרנ"א - כט אדר א תשמ"ו)

בעקבות משה

רבי משה עקיבא טיקוצינסקי ב"ר אברהם יצחק; גיסו של רבי אייזיק שר; תלמיד ישיבת סלבודקה בליטא ובחברון; משגיח בישיבת סלבודקה בני ברק (תר"ע - כד טבת תשמ"ח)

ברכת מרדכי

רבי ברוך מרדכי אזרחי ב"ר ישראל; חתן רבי מאיר חדש; תלמיד ישיבת חברון; ר"מ בישיבת חברון, ראש ישיבת עטרת ישראל (טו אדר ב תרפ"ט - יא מרחשוון תשפ"ד)

בשבילי הפרשה

רבי חיים זאב פינקל ב"ר אליעזר יהודה; למד בישיבת מיר, אצל הרב מבריסק, ובחברון אצל סבו 'הסבא מסלבודקה'; משגיח בישיבת מיר (תרס"ד - יח אלול תשכ"ה)

דליות יחזקאל

רבי יחזקאל סרנא ב"ר יעקב חיים; חתנו של רבי משה מרדכי אפשטיין; תלמיד הסבא מסלבודקה; ראש ישיבת חברון (תר"נ - ו אלול תשכ"ט)

דעת תורה

רבי ירוחם הלוי ליבוביץ; למד בישיבת סלבודקה ונשלח ע"י 'הסבא מסלבודקה' ללמוד אצל 'הסבא מקלם'; משגיח בישיבות ראדין ומיר (תרל"ג - יח סיון תרצ"ו)

המאור שבתורה

רבי יעקב משה לסיך ב"ר שמואל ניסן; תלמיד ישיבת סלבודקה; רב בגירטיגולי וניישטאטסוגינד שבליטא, משגיח בישיבת רבינו יצחק אלחנן (תרמ"ט - ב אייר תשל"ה)

חידושי הלב

רבי אלתר חנוך הענאך ליבוביץ ב"ר דוד; למד אצל אביו בישיבת תורה ודעת ובישיבת חפץ חיים; ראש ישיבת חפץ חיים (כב סיון תרע"ח - י ניסן תשס"ח)

חכמה ומוסר

רבי שמחה זיסל זיו ב"ר ישראל; 'הסבא מקלם'; תלמיד רבי ישראל סלנטר ורבו של 'הסבא מסלבודקה'; מייסד וראש ה'תלמוד תורה' בקלם (תקפ"ד - ח אב תרנ"ח)

חלקת בנימין

רבי בנימין קמנצקי ב"ר יעקב; למד אצל רבי דוד ליבוביץ בישיבת חפץ חיים; ראש ישיבת תורת חיים בלונג איילנד (ד אב תרפ"ג - ב אייר תשע"ז)

יונת אלם

רבי יונה קארפילוב, תלמיד ר' אלחנן וסרמן ר' ברוך בער ליבוביץ ואחר כך בישיבת מיר, כשהישיבה עברה לשנחאי נמנע ממנו לנסוע עמה מטעמים טכניים, נרצח על קידוש שמן בביתו של ר' אברהם גרודזנסקי. (תרס"ט - נעקד"ש תש"א)

לקט שיחות מוסר

רבי יצחק אייזיק שר ב"ר יוסף חיים; חתנו ותלמידו של רבי נתן צבי פינקל; ראש ישיבת סלבודקה בליטא ומייסד הישיבה בבני ברק (תרל"ה - י שבט תשי"ב)

מאיר נתיבות

רבי מאיר חדש ב"ר בן ציון; תלמיד 'הסבא מסלבודקה'; ערך עם רבי דב כץ, ועם כתביו של רבי אליהו קוינט, את הספר אור הצפון של הסבא; משגיח בישיבת חברון (תרנ"ח - כט טבת תשנ"ט)

מאורי שערים

ר' אריה זאב [ר' לייב] ב"ר משה אהרן [קושלבסקי] גורביץ, תלמיד ישיבת ברנוביץ' ובריסק, חתנו של ר' אליהו לאפיאן, כיהן כראש ישיבת גייטסהד באנגליה, (תרס"ו - ד בחשוון תשמ"ג)

מזמור לדוד

רבי דוד כהן שליט"א ב"ר יוסף; למד בחברון אצל רבי יחזקאל סרנא; כהיום ראש ישיבת חברון

מחשבת מוסר

רבי אלעזר מנחם מן שך ב"ר עזריאל; למד אצל רבי איצלה מפוניבז', רבי משה מרדכי אפשטיין בסלבודקה ורבי איסר זלמן מלצר בסלוצק; ממנהיגי יהדות ארץ ישראל וראש ישיבת פוניבז' (תרנ"ח - טז חשון תשס"ב)

משנת רבי אהרן

רבי אהרן קוטלר ב"ר שניאור זלמן; למד בישיבת סלבודקה; חתנו ותלמידו של רבי איסר זלמן מלצר; ראש ישיבת קלצק, בית מדרש גבוה בלייקוואד ועץ חיים בירושלים, ממנהיגי יהדות אמריקה (תרנ"ב - ב כסלו תשכ"ג)

מתנת חלקו

ר' מתתיהו חיים ב"ר יעקב סלמון, למד בישיבת גייטסהד אצל ר' לייב גורביץ, ובישיבת כפר חסידים אצל ר' אליהו לפיאן, היה משגיח בישיבת גייטסהד, ובוסף ימיו היה משגיח בישיבת לייקווד בארה"ב, (תרצ"ז - כב טבת תשפ"ד)

נועם שיח

רבי יוסף חיים שניאור קוטלר ב"ר אהרן; למד אצל אביו ואצל סבו רבי איסר זלמן מלצר; ראש ישיבת בית מדרש גבוה בלייקוואד (תרע"ח - ג תמוז תשמ"ב)

נחלת צבי

רבי צבי זאב פאליי ב"ר אברהם נח; למד בישיבת חברון; משגיח בישיבת חברון (תרע"ח - כ כסלו תשס"ו)

נתיבי חיים

רבי חיים משה ראובן אלעזרי; תלמיד 'הסבא מסלבודקה' בסלבודקה ובחברון; רב באוהיו באמריקה ופתח תקווה (כב אדר ב תרס"ב - יא אייר תשמ"ד)

עלי שור

הרב שלמה וולבה [בנו של ד"ר אויגן וולבה] למד בישיבת מיר והיה קשור לר' ירוחם וראה בו את רבו המובהק, אחרי המלחמה נשא את בתו של ר' אברהם גרודזינסקי המשגיח של סלבודקה, משגיח בישיבת באר יעקב ובישיבת גבעת שאול. (ה'תרע"ד - טז בניסן תשס"ה)